

Курліщук І. І., Павленко І. Г., Сєваст'янова О. А.

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕРНЕТ-МЕДІА

На початку XXI століття Україна перебуває на межі екологічної катастрофи: її ґрунти та річки постраждали від промисловості та населення, вирубування лісів посилюється, що призвело до зростання кількості повеней, посухи та вимирання деяких видів тварин; "сміттєва криза" спостерігається в більшості міст, крім того, глобальні зміни клімату негативно впливають на стан довкілля. Отже, проблеми екологічної освіти та формування екологічної свідомості українців, зокрема молодого покоління, стають усе більш актуальними. Сьогодні в Україні система вищої освіти стала одним із найважливіших факторів формування екологічної свідомості майбутніх фахівців. З іншого боку, соціальний інститут інтернет-медіа має великий вплив на формування їхніх думок щодо проблем довкілля. Визнано, що численні можливості інтернет-технологій у сфері екологічної освіти унікальні.

У цьому дослідженні розглядаються підходи до формування екологічної свідомості сучасної студентської молоді засобами інтернет-медіа. Мета статті – виявити особливості та обґрунтувати основні напрями формування екологічної свідомості майбутніх фахівців засобами інтернет-медіа.

Екологічна свідомість майбутнього фахівця розглядається як основа екологічного добробуту не лише окремого індивіду, а й суспільства загалом. Вона являє собою особливу систему природних, екологічних і соціальних знань і цінностей, особистих екологічних переконань і відповідальності. Доведено, що інтернет-медіа надають підтримку екологічній освіті; формують розуміння сучасних проблем довкілля; розвивають активну життєву позицію щодо захисту довкілля; мотивують до пошуку рішень низки проблем у ракурсі "людина – природа" та "суспільство – природа".

Автори статті наголошують, що інтернет-медіа мають великий вплив на формування екологічної свідомості населення, зокрема майбутніх фахівців.

Ключові слова: екологічна свідомість, екологічна культура, екологічна освіта, екологічна свідомість майбутніх фахівців, інтернет-медіа, система вищої освіти, здобувачі вищої освіти, майбутні фахівці.

Україна з першого дня своєї незалежності розглядає проблему охорони довкілля як одну з найважливіших умов виживання нації. Територія України визнана зоною екологічного лиха. Така ситуація склалася тому, що суспільство не завжди узгоджувало свої дії з екологічними законами. виправити становище можна лише з урахуванням об'єктивних законів природи.

Суспільство не виживе без екологічної свідомості. Ця свідомість повинна проникнути у всі області науки, техніки і виробництва і змінити їх так, щоб вони сприяли виживанню людства, а не його загибелі. Сутність екологічної свідомості є віддзеркаленням реально-практичних відносин суспільства. Кожній людині необхідно знати екологічні норми, правила поведінки, мати високий рівень екологічної культури. Створення гармонійних відносин людини з природою є пріоритетними напрямами реформування виховання, що зафіксовано в Державній національній програмі "Освіта" (Україна XXI століття), проєкті Концепції неперервної екологічної освіти та виховання в Україні, Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти. Від цього залежить забезпечення конституційних прав громадян нашої держави на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Проблема екологічного оздоровлення довкілля і людини – комплексна, її розв'язання потребує зусиль в економіці, техніці, медицині, але передусім – в освіті. За визнанням ЮНЕСКО – ЮНЕП, освіта – найвагоміший чинник соціальних змін, що мають ґрунтуватися на турботі та повазі до всього живого, усвідомленні необхідності планування економічних і політичних заходів з урахуванням обмеженості природних ресурсів, потреби в охороні довкілля та забезпеченні високого рівня добробуту людей. Екологічна освіта формує екологічну культуру особистості та суспільства загалом, що передбачає оволодіння знаннями про закони функціонування біосфери, вміннями і навичками застосовувати набуті знання в комплексі з професійними, формування творчої діяльності з розв'язання екологічних проблем та екологічно доцільного, емоційно-ціннісного ставлення до довкілля.

Сучасні проблеми цивілізаційного розвитку безпосередньо пов'язані з перспективами взаємовідносин біосфери і людини, яким присвячені роботи В. Вернадського, Н. Моїсєєва, І. Фролова. Екологічна свідомість особистості як передумова формування екологічного світогляду людини знайшла своє відображення в багатьох сучасних працях таких учених, як: А. Асмолова, Ю. Железна, В. Ігнатова, В. Колибіна, А. Кузнецова, В. Назаренка, Л. Попова, С. Сладкопєвцева, А. Урсула, А. Цхай та інших. Формування екологічної свідомості суб'єкта розглядається як узагальнююча ідея екологічної освіти, а еколого-освітня система XXI століття зі свого боку має бути зорієнтована на розвиток компонентів світогляду людини. У сучасних умовах розвиток екологічного світогляду суб'єкта має підтримуватись екологічною освітою, яка спрямована на становлення екологічної свідомості "ноосферної особистості", тобто на формування людини, яка здатна розв'язувати глобальні проблеми, забезпечувати виживання цивілізації та збереження біосфери [1, с. 452].

Незважаючи на дослідження вітчизняних і зарубіжних авторів, що стосуються проблем цивілізаційного розвитку, сутності свідомості взагалі, буття людини й певних аспектів екологічної свідомості, питання сутності екологічно орієнтованої свідомості, її ролі в сучасному світогляді й у формуванні нової антропологічної парадигми залишаються не вирішеними та вимагають нового переосмислення.

Мета статті полягає в обґрунтуванні особливостей та основних напрямів формування екологічної свідомості майбутніх фахівців засобами інтернет-медіа.

Останнім часом у сучасному суспільстві значну роль серед засобів поширення інформації набули інтернет-медіа, особливо ті, які спеціалізуються на проблемах екології та захисту довкілля. Для поширення та розвитку ідей, які пов'язані з екологією, через інтернет-медіа можна реалізувати такі властивості: наявність власних думок особистості, зміна думок людини під впливом інших, різна значимість думок одних людей на інших, підвищення порогу чутливості до зміни думок оточення, локалізація груп за інтересами, лавиноподібні ефекти поширення інформації, активність учасників, можливість організації угруповань, ігрова взаємодія учасників та інше.

Провідною метою екологічної освіти є формування у людини не тільки відповідних знань і умінь, але й певних якостей особистості. Необхідно формувати екологічну свідомість, екологічну культуру, які здатні регулювати всю діяльність і поведінку сучасного покоління. Необхідною умовою формування екологічної свідомості є усвідомлення соціального замовлення взаємостосунків людини з природою.

Уміння прогнозувати віддалені наслідки втручання у природні взаємозв'язки становить необхідний напрям екологічного виховання. Людина має оцінювати роль природи у розвитку різноманітних здібностей особистості в задоволенні власних потреб. Провідними мають стати духовні потреби, особливу роль у розвитку яких відіграє звернення людей до безпосереднього контакту з природою, необхідного морального, естетичного, інтелектуального збагачення особистості.

Однією з основних рис цієї особистості має стати сформована екологічна свідомість екоцентричного типу. Формування екологічної свідомості екоцентричного типу характеризується такими ознаками, як глобальність, переосмислення нових світоглядних питань у системі відносин "людина – природа", "суспільство – природа", знання універсальної (глобальної) екології, поєднання цих знань з етногуманістичними цінностями, історичним досвідом суспільства, прогностичність. Формування екологічної свідомості відбуватиметься внаслідок розумного поєднання двох шляхів: безпосереднього відображення у свідомості нинішньої екологічної ситуації та формування екологічної свідомості шляхом цілеспрямованого впливу з боку суспільства.

Формування у майбутніх фахівців позитивного ставлення до довкілля є цілеспрямованим процесом. Серед суб'єктивних передумов формування відносин майбутніх фахівців до довкілля необхідно виділити здатність її сприйняття, переживання й осмислення; зацікавленість у пізнанні, перетворенні та підтримці середовища в оптимальному стані; готовність свідомо реалізувати у взаємодії із зовнішнім світом суспільні й особисті цілі.

Експерименти, проведені в різних природних умовах, показують, що на ставлення до природи впливають стать, індивідуальні особливості майбутніх фахівців, місце проживання, професія й освіта батьків. За даними досліджень, нерідко дівчата емоційніше сприймають ландшафт, хлопці ж вище цінують можливість познайомитися з новими районами природи або зайнятися спортом.

Є відмінності у ставленні до природи в сільських і міських студентів. Не всі однаково усвідомлюють, який вплив здійснює природа на їхні відчуття, думки, взаємини з іншими людьми. Наголошується, що в сім'ях із меншим рівнем освіти батьків діти ставляться до природи більш прагматично. Зростання освіти батьків сприяє встановленню в дітей багатших духовних зв'язків із довкіллям. Ці дані показують, що в педагогічній роботі треба враховувати впливи різноманітних соціальних чинників на відносини до довкілля.

Особливу роль у взаємодії сучасних здобувачів вищої освіти з природою виконує їхня індивідуальна вибірковість свідомих зв'язків із зовнішнім світом. Наприклад, у діяльності з охорони довкілля одного цікавить зміст, іншого – форма, третього – знаряддя праці. Частина студентської молоді захоплена життям лісу, інша частина – можливістю побути в лісі з товаришами. Надзвичайно різноманітні пізнавальні й практичні інтереси, естетичні смаки й відчуття, індивідуальні оцінки явищ природи та людських дій.

Засоби природи розвивають духовний світ здобувачів вищої освіти, водночас загартовують їх фізично, формують волю і характер, виховують такі якості, як лідерство, партнерство, почуття патріотизму. За таких умов вища школа України мусить орієнтуватися на формування викладача-універсала, який глибоко знає не тільки свій предмет, але й загальні закономірності виховання до природи і людей.

Потрібно глибше продумувати можливості педагогічної дії на естетичні сприйняття, відчуття і думки майбутніх фахівців через ті види діяльності, які пов'язані понад усе з пізнанням, виявленням споживацьких (більшою мірою, ніж естетичних) властивостей суспільства. Це, наприклад, різні промисли, збір матеріалів для колекцій, експедиції з пошуку місцевих будматеріалів, догляд за птахами, водоймищами, лісом тощо. Щоб виявити естетичні властивості явищ природи в такій діяльності, треба зробити складовою частиною кожної окремої справи ознайомлення з ними. Для організації будь-якої справи має використовуватися педагогічний підхід, який забезпечує спільність діяльності, а також єдність ідейно-етичного, трудового, естетичного, фізичного виховання.

Отже, у закладах вищої освіти під час виховання естетичного ставлення до природи у різноманітній діяльності постає двоедине завдання. З одного боку, необхідно організувати специфічну діяльність, що безпосередньо відкриває здобувачам вищої освіти красу природи. З іншого – потрібно зуміти з'єднати з пізнанням естетичних властивостей середовища будь-яку діяльність, зокрема й таку, яка через свою специфіку

формує інші, ніж естетичні відносини до зовнішнього світу. Наприклад, для формування вміння сприймати красу природи важливо, щоб пізнавальні завдання ставилися досить часто. Педагогічні ситуації, стимулюючи естетичне сприйняття природи, необхідно створювати регулярно.

Не тільки естетичне сприйняття природи, але й природоохоронні прагнення та дії виникають не автоматично. Формування тих та інших вимагає спеціальної педагогічної роботи, тому завдання відкрити красу в природі, які викладач ставить перед студентами, мають бути нерозривно пов'язаними з практичними завданнями праці й охорони природи та навпаки. Процеси виховання естетичних і природоохоронних відносин здобувачів вищої освіти вимагають комплексного підходу.

Є два шляхи комплексного виховання згаданих відносин: від естетичного пізнання до практики (до праці й охорони середовища) та від практики до пізнання – однаково можливі в будь-якому навчальному закладі. Отже, впливи різних шляхів, які використовують викладачі різних спеціальностей, виховуючи ставлення студентської молоді до природи, можуть стати рівноцінними під час дотримання певних педагогічних умов: об'єднання пізнання й охорони середовища в систему (комплекс справ, пов'язаних одна з іншою); взаємне доповнення естетичної, трудової і природоохоронної діяльності або їх взаємопроникнення під час виховання ціннісних відносин до природи; диференційований підхід до побудови систем практичних справ, пов'язаних із кожною навчальною дисципліною; посилення уваги педагогів до формування зв'язків і внутрішніх залежностей різних справ, напрямів діяльності, традиційних і нових форм взаємодії з природним середовищем.

Тут педагог може широко використовувати масові форми і методи популяризації естетичної цінності природи та її охорони. Це лекції, бесіди, розповіді, пояснення, конференції. Дієвими є прийоми виховання на прикладі, заохочення. У колективі легко й традиційно організуються екозмагання та конкурси, виставки, художні гуртки, вечори і свята, присвячені екологічним питанням. Доречні рекомендації режиму екоігор і спільного відпочинку серед природи, ознайомлення студентської молоді з правилами промислової діяльності, вивчення природоохоронного законодавства.

Досягнення високого рівня розвитку відносин до природи й один до одного допомагає задоволенню освітніх, соціальних, професійних інтересів майбутніх фахівців. Це створює якнайкращі умови для розв'язання завдань усебічного гармонійного розвитку особистості в процесі взаємодії з природним середовищем.

У практиці ЗВО позначилася тенденція, пов'язана з переходом на новий тип навчання – “інноваційний”. Одним з інноваційних напрямів в екологічній освіті є організація навчання з використанням інтернет-медіа. Сьогодні застосування онлайн-освітніх технологій охоплює всі види навчальної діяльності та спрямоване на виконання різних дидактичних завдань, робить освітній процес активним, оскільки здобувачі вищої освіти не просто використовують готові дидактичні завдання, а й створюють власні матеріали з використанням потенціалу інтернет-медіа. Матеріали з інтернету широко використовуються в освітньому процесі ЗВО як під час аудиторної роботи, так і під час організації дистанційного навчання, що здійснюється під віддаленим керівництвом викладачів, а також у самостійній навчальній діяльності майбутніх фахівців, тобто самоосвіті.

Сьогодні немає єдиної інформації щодо офіційної кількості інтернет-медіа в Україні, присвячених екотематичі, проте чимало відомих інформаційних сайтів (<https://www.unian.ua>, <http://www.for-ua.com>, <https://ukranews.com/ua>, <https://www.unn.com.ua/>, <https://www.ukrinform.ua/>, <https://www.obozrevatel.com/>, <https://www.facenews.ua/>), сайтів офлайн-друкованих видань, телекомпаній, інформаційних агенцій (<https://www.segodnya.ua/> (газета “Сьогодні”), <https://tsn.ua/> (програма ТСНБ канал 1+1), <https://korrespondent.net/> (журнал “Кореспондент”), <https://www.liga.net/> (група медіакомпаній “Ліга”), <https://tyzhden.ua/> (часопис “Український тиждень”), <https://www.stb.ua/> (телеканал СТБ)) приділяють увагу цій проблематиці. Проте впевнено можна стверджувати, що найбільш повно екологічна тематика розкривається на вебсторінках спеціалізованих інтернет-видань (“Гуманітарний екологічний журнал” (<http://ecoethics.ru/>), орнітологічний журнал “Беркут” (<http://aetos.kiev.ua/ukrainian.htm>), “Натураліст” (<http://proeco.visti.net/naturalist/index.cgi>), “Екологія та промисловість” (<http://energostal.kharkov.ua/ua/zhurnal>)), державних і благодійних суспільних, зокрема природоохоронних організацій (сайт Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України (<https://menr.gov.ua/>), інтернет-сайт “Зелене досє” однойменного благодійного інформаційно-видавничого центру (<http://www.dossier.org.ua/>), інформаційний портал правозахисної організації ЕПЛ “Екологія. Право. Людина” (<http://epl.org.ua/pronas/>), інформаційний ресурс “Еко-Україна”, створений Фондом Східна Європа (<http://eco-ukraine.org.ua>), сайт Національного екологічного центру України (<https://nescu.org.ua/>)), а також політичних партій (Партія Зелених України (<http://greenparty.ua/>)) тощо.

Інтернет-медіа мають численні переваги для молодіжної аудиторії, більшість якої сьогодні в Україні становлять здобувачі вищої освіти. До них відносимо такі: відкритість інформації, вільний доступ, необмеженість у часі й територіальному просторі, можливість вільної комунікації, високий рівень впливу на суспільну думку аудиторії.

Серед функцій віртуальних масмедіа є такі: інформувати й популяризувати екологічні новини; тлумачити екологічні норми, правила й цінності, пропагувати їхню важливість для суспільства; просувати знання про сучасні екологічні проблеми; формувати відповідальне ставлення до проблем довкілля; а також об'єднувати студентську спільноту за потреби інтегрувати її в інші соціальні групи для виконання природоохоронних заходів, проєктів тощо [2, с. 267].

Висновки. Отже, за сучасних умов розбудови інноваційної системи вищої освіти України, визнання на державному рівні необхідності екологічної освіти молоді й важливості пошуку новітніх технологій її впровадження звернення до освітнього та виховного потенціалу інтернет-медіа, які, безсумнівно, надають необхідну підтримку формуванню екологічної свідомості майбутніх фахівців, є актуальним.

Використана література:

1. Набочук О. Ю. Розвиток екологічної свідомості особистості: актуальність проблеми. *Проблеми сучасної психології*. 2013. № 20. С. 449–463.
2. Kurlishchuk I. I., Pavlenko I. H. Formation of University students' ecological culture by virtual mass media. *Dynamics of the development world science. Abstracts of I International Scientific and Practical Conference Vancouver*. Canada, 2019. P. 265–268.

References:

1. Nabochuk, O. Yu. (2013). Rozvytok ekologichnoyi svidomosti osobystosti: aktualnist problemy [Development of individual ecological consciousness: the urgency of the problem]. *Problemy suchasnoyi psykologiyi – Problems of modern psychology*. Vol. 20. P. 449–463 [in Ukrainian]
2. Kurlishchuk, I. I., Pavlenko, I. H. (2019). Formation of University students' ecological culture by virtual mass media. *Dynamics of the development world science. Abstracts of I International Scientific and Practical Conference Vancouver*. Canada, 2019. P. 265–268.

Kurlishchuk I. I., Pavlenko I. H., Sievastianova O. A. The main directions of environmental consciousness formation of future professionals by means of Internet media

In the beginning of the XXI century, Ukraine is on the brink of an environmental disaster: its soil and rivers have been heavily impacted by industry and population, deforestation has highly intensified that causes floods, droughts and extinction of some animal species, "trash crisis" is wide spread in the main cities and global climate change affects the state of the environment as well. So, the problems of ecological education and ecological consciousness formation of Ukrainians, in particular young generation, are becoming increasingly relevant. Today, in Ukraine the system of Higher Education has become one of the most important factors in shaping the ecological consciousness of future professionals. On the other hand, the social institute of Internet mass media has the great influence on attitude to environmental setting and views of university students. The numerous opportunities, which Internet technologies can offer in the sphere of environmental education, are really unique.

This research deals with the approaches to formation of ecological consciousness of modern student youth by social institute of Internet media. The purpose of the article is to substantiate the peculiarities and main directions of the formation of environmental consciousness of future professionals by means of Internet.

Ecological consciousness of future professional is seen as the basis of ecological well-being as individuals as the whole society. It represents the special system of natural, environmental and social knowledge and values, attitude towards nature, personal ecological beliefs and responsibility. Nowadays Internet media can successfully provide the strong support of environmental education of both undergraduate and postgraduate students; form their understanding of the modern problems of environment; develop an active person's life position in caring for and protecting the environment; motivate for finding the decisions of "man – nature" and "society – nature" issues.

The authors highlight that modern Internet media has great impact on ecological consciousness of population, in particularly ecological consciousness of future professionals.

Key words: *ecological consciousness, ecological culture, ecological education, future professionals' ecological consciousness, Internet media, system of higher education, university students, future professionals.*